Vg 199 Norra Lundby: Ett tolkningsförslag

Fredrik Valdeson (Stockholm University)

Abstract

This article presents an attempt to interpret the Viking Age runic inscription Vg 199 Norra Lundby based partially on a new reading. The inscription has hitherto been considered to lack linguistic meaning. The interpretation runs as follows: [Stæinn] kveðsk hēr[si] s[tand]a længi. Kveðsk Hialms Gunna hald[a ...]...**ṁip : ka**... . Gott orð bar. ‘The stone proclaims that it will long stand here. (It) proclaims that it will preserve Hialmr’s Gunni ...**ṁip : ka**... (He) had a good reputation.’ Since a relatively large part of the stone is missing, some of the runic sequences associated with the lacunae cannot be interpreted with certainty. A possible but purely speculative interpretation is nonetheless offered. It is in any case beyond doubt that the inscription is in fact linguistically meaningful. Vg 199 bears a strong resemblance to the inscription on the Jutlandic stone DR 131 Års, and just like that one, it is most likely formulated in verse. Remarkably, Vg 199 lacks a proper memorial formula. This suggests that the accompanying memorial formulation was inscribed on a separate stone.

Keywords: runestone, “nonsense” inscription, Viking Age, Vg 199 Norra Lundby, DR 131 Års, runic poetry

Den vikingatida runstenen Vg 199 upptäcktes år 1956, precis i tid för att den skulle hinna publiceras i *Västergötlands runinskrifter* (det aktuella häftet gavs ut 1958). Vid fyndtillfället satt stenen inmurad i kyrktornet i Norra Lundby kyrka, uppdelad i tre separata delar. Efter att delarna hade monterats ihop restes stenen intill kyrktornet (fig. 1). Stenens övre del saknas fortfarande, men den ska enligt en anteckning från 1960 i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS, Norra Lundby 5:1) eventuellt ha funnits i en soptipp väster om kyrkan, där det numera är parkeringsplats. De bevarade partierna utgör uppskattningsvis

Valdeson, Fredrik. “Vg 199 Norra Lundby: Ett tolkningsförslag.”

English: “Vg 199 Norra Lundby: A proposed interpretation.”

Futhark: International Journal of Runic Studies 11 (2020, publ. 2021): 119–35.

DOI: 10.33063/diva-438137

Fig. 1. Vg 199 Norra Lundby, med Sven B. F. Janssons imålning. Foto: O. Eriksson (1956; PD-Mark).

två tredjedelar av den ursprungliga stenen. Stenen undersöktes strax efter upptäckten av Sven B. F. Jansson (i ATA dnr 3839/56, ATA dnr 5452/56), men trots att han kunde presentera en relativt säker läsning av flertalet av runorna har inskriften förblivit i princip otolkad. Samnordisk runtextdatabas omnämner inskriften som "Nonsensinskrift", men ger likväl tentativa tolkningar av tre av orden (försedda med frågetecken).

Stenens utformning beskrivs ingående av Jansson (i ATA dnr 5452/56), och de mått som redovisas nedan är hämtade från Janssons ATA-rapport. Materialet är rödgrå granit och stenen har, i sitt nuvarande skick, en höjd på totalt 220 cm, varav 173 cm befinner sig ovanför markytan. Som mest har stenen en bredd på 128 cm och tjockleken är omkring 18 cm. Runorna har en höjd på 18–20 cm. Stenen är bitvis hårt vittrad, vilket gör en del av runorna ytterst svårlästa, i vissa fall rent av omöjliga att tyda.

Runorna är uppdelade på tre slingor (varav två dock med största sannolikhet ursprungligen utgjort delar av en och samma slinga, se vidare mitt rekonstruktionsförslag nedan). Den längsta av slingorna omgärdar hela ristningsytan och löper som ett band ner från stenens övre högra hörn, längs nederkanten av stenen och upp till övre vänstra hörnet. Högst upp på stenen återfinns en liten bågformad slinga, vilken förmodligen ursprungligen varit del av den längre slingan. Under den bågformade slingan finns en lodrät slinga som löper genom mitten av ristningsytan. Till höger om sistnämnda slinga står en ensam **r**-runa, vilken med största sannolikhet utgör avslutningen på den lodräta slingan (liksom på inskriften som helhet). Runorna är av långkvisttyp; noteras kan att **m**-runan har ringformig bistav, **ᚱ**. Som ordskiljande tecken tillämpas genomgående två punkter i kolonformation.

I de två nästföljande avsnitten redogör jag för min egen läsning respektive tolkning av inskriften, men redan här kan det vara på sin plats att återge den läsning som presenteras i *Sveriges runinskrifter* (SRI, 5: 132), och som utgår från Sven B. F. Janssons rapport i ATA (dnr 5452/56).

(i den yttre runslingan, med början från höger:) ...-uisk : h---n : sūṇa : liki :
kuisk : hialms : kuna : halt...

(i den böjda slingan mitt på stenen:) -iḃ : k--

(i det lodräta bandet:) k--: urḃ : bar :

Det är inte självklart i vilken ordning de tre slingorna ska läsas, men Jansson väljer att börja med den långa ytterslingan, följd av först den bågformade slingan högst upp och därefter den lodräta slingan i mitten. (Som vi kommer att se i nästa avsnitt är detta även enligt min mening den rimligaste läsordningen.) Vad gäller de runor som Jansson valt att klassa som osäkra kan nämnas att han för den allra första runan i inskriften (den som föregår runorna **uisk**) observerar en ”tydlig linje, liknande bistaven i ett **k**”. För nästföljande runföljd, **h---n**, föreslår han att läsningen eventuellt ska vara **hiran** (något som dock inte förefaller särskilt rimligt, se vidare min läsning nedan). Den näst sista runan i ”den böjda slingan mitt på stenen” misstänker Jansson kan ha varit ett **a** (vilket också stämmer överens med min läsning). Vidare noterar Jansson också att den andra runan i det lodräta bandet bär spår av en **u**-bistav (även detta bekräftas av min läsning). Vad gäller övriga runor som markerats som osäkra observerar Jansson spår av huggning men ger ingen fingervisning om vilka tecken det möjligen skulle kunna röra sig om.

Denna artikel bygger vidare på resultaten från min magisteruppsats (Valdeson 2014) och det tolkningsförslag av Vg 199 som presenteras där. I artikeln i *Sveriges runinskrifter* (SRI, 5: 131–133) diskuteras inga tolkningsmöjligheter överhuvudtaget. Det är därför något förvånande att tre av orden i inskriften trots detta listas i ordförteckningen till *Västergötlands runinskrifter* (vilken återfinns på s. 491–499 i bandets femte häfte, utgivet 1970, tolv år efter att själva artikeln Vg 199 publicerades). De ord det rör sig om är tolkningar (försedda med frågetecken) av runföljderna (enligt min translitterering) **hjalms**, **kuną** respektive **halt...**, vilka tolkas som genitiv av mansnamnet *Hjalmr*, *kona* ‘kvinna’ respektive genitiv av mansnamnet *Halfdan*. Här föreslås alltså, indirekt och utan ytterligare kommentarer, att **kuną : halt...** kan tolkas som *kona Halfdanar*, ‘Halfdans hustru’. Dessa tolkningar återfinns som nämnts ovan i Samnordisk runtextdatabas (även där försedda med frågetecken), samtidigt som inskriften i databasen alltså betecknas som ”Nonsensinskrift”.

Angående utseendet på västgötska runstenar i allmänhet påpekar Elisabeth Svärdström att ”Likheterna med de danska, sydsvenska och östgötska är ... påfallande” (SRI, 5: xxviii), och även vad gäller innehållet och formuleringarna i runinskrifterna kan en koppling ses mellan Västergötland och Jylland. Detta tar sig tydligast uttryck i likheten mellan Vg 112 Ås och den jylländska DR 127 Hobro, vilka är i stort sett identiskt formulerade. Vg 112 har formuleringen *þōrir ræisti stæin þannsi æftir Karl, sinn fēlaga, harða gōðan dræng* ‘Tore reste denna sten efter Karl, sin bolagsman, en mycket god ung man’ medan DR 127 uppvisar ordalydelsen *þōrir ræisti stæin þannsi æftir Karl hinn Gōða, fēlaga sinn, harða gōðan dræng* ‘Tore reste denna sten efter Karl den gode, sin bolagsman, en mycket god ung man’. Även Vg 40 Råda och den jylländska DR 66 Aarhus 4 innehåller likartade formuleringar, där Råda-stenens *Er varð dauðr i orrustu, er barðus kunungar* ‘Han dog i strid när kungar kämpade’ uppvisar stora likheter med formuleringen *er varð ... dauðr þā kunungar barðusk* ‘som dog då kungar kämpade’ på DR 66.

Även vad gäller Vg 199 finns en parallell i en jylländsk sten, nämligen Års-stenen DR 131, vars B-sida bär inskriften × **stin : kuask : hirsi : stonta : loki : sar : ual:tuka** × | **uarþa : nafni**, vilket i runnordisk normalisering kan återges som *Stæinn kveðsk hērsi standa længi. Sār Valtōka varða næfni*, i modern svensk översättning ‘Stenen förkunnar att den ska stå här länge. Den ska omtala Valtokes hög’. Som vi kommer att se av min tolkning betraktar jag den första huvudsatsen på B-sidan på DR 131 som identisk med den första huvudsatsen på Vg 199. I likhet med DR 131 antar jag även att Vg 199 är formulerad på vers, vilket också är vägledande för hur jag väljer att tolka vissa runföljder.

Läsning

Den tolkning av Vg 199 som presenteras i denna artikel bygger på en nyläsning av inskriften, vilken skiljer sig från Sven B. F. Janssons och även på några punkter från den som tidigare lagts fram av Valdeson (2014). Till grund för läsningen ligger två fältundersökningar, genomförda av artikel-författaren den 5 augusti 2013 respektive den 24 juni 2020, vid det första tillfället tillsammans med Henrik Williams och vid det andra tillfället tillsammans med Magnus Källström. Nedan presenteras min läsning, uppställd på samma sätt som Janssons ovan.

...**kuisk** : **hiṛ--** : **s...ḡ** : **liki** : **kuisk** : **hjalms** : **ḡuṇḡ** : **ḡalt...**

...**mip** : **ka...**

ḡut : **urp** : **bar** :

I det första urskiljbara ordet på stenen, av mig läst som **kuisk**, identifierar (som nämnts ovan) även Jansson något som liknar en bistav i ett **k**. Denna bistav förefaller mig tillräckligt tydlig för att jag ska föreslå att det rör sig om just en **k**-runa. Tekniskt sett skulle det kunna röra sig om den högra bistaven i en **m**-runa. Eftersom **m** i denna inskrift i övrigt har ringformig bistav är det dock mindre sannolikt att det skulle röra sig om en **m**-runa i det här fallet. Huruvida runföljden **kuisk** föregåtts av en eller flera runor går inte att se, eftersom stenen har slagits av längs (eller strax nedanför) den förmodade **k**-runans huvudstav. Med tanke på hur stor del av stenen som saknas förefaller det emellertid rimligt att åtminstone ytterligare ett ord fått plats i början av slingan.

Runföljden **hiṛ--** utgör en av nycklarna till hur inskriften som helhet ska tolkas. Jansson läser här **h---n** men antyder samtidigt att en läsning av runföljden som **hiran** inte är helt otänkbar. Den andra runan i runföljden tror sig Jansson med viss tvekan kunna utläsa som **i**, något som enligt min mening får betraktas som helt säkert. Runföljdens tredje runa, vilken jag läser som **ṛ**, har en tydlig huvudstav och en relativt tydlig övre bistav. Den nedre bistaven är dock svårt vittrad. (Även Jansson menar att det är "sannolikt" att runan ska läsas som **r**.) Anmärkningsvärt är att Jansson betraktar **n**-runan som "jämförelsevis tydlig" (i ATA dnr 5452/56). Denna runa är dock i själva verket en av de allra mest vittrade och därmed också mest svårlästa i hela inskriften (även om det naturligtvis inte kan uteslutas att runan var bättre bevarad när Jansson undersökte stenen 1956). Det går visserligen att se spår av vad som kan ha varit en dubbelsidig **n**-bistav, men denna bistav är i så fall förhållandevis kort, och det är inte otänkbart att

runan helt enkelt ska läsas som **i**. Även den föregående runan (alltså den fjärde i runföljden **hiṛ--**) är ytterst svårbedömd. Huvudstaven är relativt tydlig upptill, och möjligen kan man skönja spår av ristning med riktning uppåt höger mitt på huvudstaven, vilket skulle kunna vara mellanledet i en **s**-runa.

Efterföljande runföljd återfinns på ett av de mest vittrade partierna av stenen. Jansson läser den som **suṇa** och beskriver både **s**-runan och **a**-runan som "jämförelsevis tydliga", vilket är riktigt åtminstone vad gäller **s**-runan. Valdeson (2014) har läsningen **su-ḡ**, men utgår ändå från att den troligaste läsningen är **suna**, vilket tolkas som infinitiv av verbet *sýna* 'visa'. I den på många punkter parallella inskriften DR 131 återfinns i stället verbet *standa* 'stå' på motsvarande position, och Magnus Källström (pers. komm.) menar att det inte går att utesluta att runföljden på Vg 199 faktiskt ska varit **stanta**. Vid vår gemensamma fältundersökning i juni 2020 kunde vi konstatera att detta inte är en omöjlig läsning, även om det p.g.a. vittringen inte går att fastslå med säkerhet. Den runa som Jansson läser som **u** skulle i så fall i själva verket utgöra två olika runor, dels en **t**-runa, dels en **a**-runa. De spår av en **u**-bistav som Jansson urskiljer längst upp på huvudstaven utgör i så fall höger bistav på **t**-runan medan det som Jansson tidigare läst som nedre delen på en **u**-bistav istället utgör den nedre delen av huvudstaven på en **a**-runa. Mitt emellan ramlinjerna finns möjligen även svaga spår av vad som kan ha varit en **a**-bistav. Efter denna runa följer med största sannolikhet en **n**-runa (vilken även Jansson har angivit som **ṇ**), men även denna runa är så pass skadad att det inte går att fastslå dess identitet med absolut säkerhet. Mellan denna runa och den avslutande **a**-runan (som är relativt tydlig) finns plats för ytterligare en runa, vilken alltså skulle kunna ha varit en **t**-runa. Stenen är här hårt vittrad och några spår av en sådan runa går dessvärre inte att se. Eftersom läsningen av denna runföljd är så osäker och det inte ens är helt tydligt hur många runor man ska räkna med har jag valt att återge runföljden som **s...ḡ**.

Resterande runor i den yttre slingan låter sig utan större bekymmer läsas som **liki : kuisk : hjalms : kuṇa : halt....** Till höger i den bågformade slingan överst på stenen tycker sig Jansson kunna se ett "obetydligt stycke av huvudstaven vid övre ramlinjen" (ATA dnr 5452/56). Magnus Källström (pers. komm.) tycker sig istället se rester av en bågformad bistav, vilket i så fall snarare skulle tyda på att det kan röra sig om en **m**-runa (med samma typ av ringformiga bistav som i runföljden **hjalms**). Vid fältundersökningen i juni 2020 kunde vi konstatera att det mycket riktigt syns spår av en rundad bistav. Med stöd i dessa observationer anser jag att det är

tillräckligt motiverat att läsa runföljden som ...**ṁiṁp**. Runföljdens **i**-runa är tydlig, men nedre delen av huvudstaven har befunnit sig på den del av stenen som saknas, och runan är alltså inte helt intakt. Runföljden ...**ṁiṁp** följs av ett skiljetecken och därefter en tydlig **k**-runa. Efter denna **k**-runa tycker sig Jansson skönja spår av två runor, vars identitet han inte kan fastställa. I den första av dessa runor observerar Jansson ”en grund skåra, som möjligen är rester efter en **α**-bistav”. Denna skåra uppfattar jag som tillräckligt tydlig för att runan ska kunna fastställas som just **α**. Efter denna runa anser sig Jansson kunna skymta resterna av en huvudstav. Någon sådan huvudstav har jag inte kunnat bekräfta.

I den lodräta slingan i stenens mitt är de fem första runorna tämligen vittrade, men framstår ändå som tydliga nog för att kunna läsas som **k**, **ṁ**, **t**, **ṁ** och **r**. Övriga fyra runor – **p**, **b**, **α** och **r** – är alla mycket tydliga.

Tolkning

Vg 199 förefaller på många sätt vara en för Västergötland tämligen ovanlig runinskrift, och det finns mycket i min tolkning som med fog skulle kunna ifrågasättas och diskuteras betydligt mer utförligt än vad utrymmet i denna artikel tillåter. I detta avsnitt redogör jag därför relativt kortfattat för mina slutsatser. Nedan presenteras mitt förslag till tolkning (i runsvensk normalisering), samt översättning till modern svenska:

[*Stæinn*] *kveðsk hēr[si] s[tand]a længi. Kveðsk Hjalms Gunna hald[a ...] ...*
 ...**ṁiṁp** : **ka**... ... *Gott orð bar.*

’Stenen förkunnar att den ska stå här länge. (Den) förkunnar att den ska bevara Hjalms Gunne**ṁiṁp** : **ka**... ... (Han) hade ett gott rykte.’

Som synes följer min tolkning den läsordning av slingorna som Sven B. F. Jansson presenterar i sin rapport. Jag tänker mig således att runföljden **ṁiṁsk** utgör det ord som ska läsas först av dem som finns bevarade i inskriften. Någon exakt motsvarande runföljd går inte att finna bland andra runinskrifter, men likheten med runföljden **kuask** i DR 131 Års gör det ändå troligt att tänka sig att det rör sig om samma ord i båda inskrifterna, nämligen verbformen *kveðsk* ’förkunnar’. Med utgångspunkt i jämförelsen med DR 131 antar jag att *kveðsk* även i Vg 199 föregåtts av ordet *stæinn* ’sten’, vilket i så fall fungerat som subjekt. En tydlig parallell till formuleringen på DR 131 finns även i runföljden **liki** (motsvarande DR 131:s **loki**) vilket jag, med DR 131 som vägledning, tolkar som adverbet *længi* ’länge’.

Mellan de ord som jag har valt att tolka som *kveðsk* respektive *længi* återfinns de två mycket svårlästa orden **hiṛ--** och **s...q**. Med tanke på att de två sista runorna i **hiṛ--**, liksom mittpartiet av **s...q**, är i det närmaste oläsbara ligger det närmast till hands att ta fasta på parallelliteten till DR 131 och i likhet med formuleringen i den jylländska inskriften tolka ordet som *hērsi* 'här'. Valdeson (2014), som läser **s...q** som **su-q**, tolkar runföljden som verbet *sýna* 'synliggöra', medan runföljden **hiṛ--** tolkas som *hærsa*, akkusativ singular av ett substantiv *hærsi* 'hövding' (jfr Hellberg 1978, 69).¹ Betydelsen av inskriftens inledande del skulle i så fall kunna vara något i stil med 'stenen förkunnar att den ska synliggöra hövdingen'. Med anledning av Källströms observation att en läsning av runföljden **s...q** som **stanta** faktiskt inte är otänkbar, förefaller det i min mening som mer nära till hands att utifrån parallelliteten med DR 131 tolka **hiṛ-- : s...q** som *hērsi standa* 'stå på denna plats'. I och med detta har vi utrett den första satsen på Vg 199, som alltså i sin helhet lyder [*Stæinn*] *kveðsk hēr[si] s[tand]a længi* 'Stenen förkunnar att den ska stå här länge'.

Inskriftens andra huvudsats börjar även den med en runföljd **kuisk**, vilken jag tolkar på samma sätt som runföljden **kuisk** ovan, d.v.s. som *kveðsk* 'förkunnar'. I detta fall står inget utsatt subjekt att finna, men det rimligaste är nog att tänka sig att det är ordet *stæinn* som underförstått är subjekt även i denna mening.

Härefter följer två ord, runföljderna **hjalms** och **kuṇa**, vilka enligt min tolkning tillsammans utgör objekt i denna inskriftens andra huvudsats. Som huvudord i detta objekt ser jag runföljden **kuṇa**, vilken jag tolkar som *Gunna*, objektsform av mansnamnet *Gunni*. Runföljden **hjalms** utläser jag med ordregistret i *Västergötlands runinskrifter* (SRI, 5) som *Hialms*, genitiv av mansnamnet *Hialmr*, vilket fungerar som ett slags patronymikonbildning, där *Hialms Gunna* 'Hjälms Gunne' alltså ska förstås som en variant av 'Gunne Hjälmsen'. Liknande namnbildningar går att finna i de danska inskrifterna DR 295 (*Gorms Tōka*) och DR 311 (*Sigvarar Ingimarr*). Se även Källström (2012, 68) om hur 'Föräldranamn i genitiv kan ... uppträda som framförställda binamn'. Namnet *Hialms Gunna* får, om tolkningen är riktig, antas syfta på den person till vars minne stenen står rest.

Efter runföljden **halt...** saknas ett stort parti av inskriften. Alla potentiella tolkningsförsök av denna del av inskriften måste således framläggas med

¹ Här kan ändå påpekas att det i *Danmarks Runeinskrifter* (Text, sp. 590) faktiskt nämns att **hirsī** på DR 131 teoretiskt sett kan tolkas som en form av ordet 'herse'. Detta tolkningsförslag avvisas dock utan vidare.

stor reservation. Ordförteckningen i *Västergötlands runinskrifter* antar att det rör sig om en genitivform av mansnamnet *Halfdan*. Denna linje följs även av Valdeson (2014), som antar att genitivformen *Halfdanar* skulle kunna ingå i en släktskapsrelation som t.ex. *Halfdanar brōður* eller *Halfdanar faður*, vilket i så fall skulle syfta till att på ett tydligare sätt klargöra vilken Gunne stenen är rest efter (nämligen den Gunne som var bror eller far till Halvdan). I Valdesons (2014) tolkning lyder inskriftens andra huvudsats i sin helhet *Kveðsk Hialms Gunna Halfd[anar brōður/ faður langa hr]ið ge[ta]* '(Den) förkunnar att den en lång tid ska omtala Hjalms Gunne, Halvdans bror/far'. Enligt denna tolkning allittererar *Hialms* med *Halfdanar* medan verbet *geta* allittererar med adjektivet *gott* i den avslutande satsen *Gott orð bar* '(Han) hade ett gott rykte'. Som en granskare påpekar skulle man vänta sig att de allittererande kortraderna hänger ihop innehållsmässigt. Av den anledningen är det inte särskilt sannolikt att tänka sig en lång huvudsats av typen *Kveðsk Hialms Gunna Halfd[anar brōður/faður langa hr]ið ge[ta]* där verbet *geta* 'omtala' allittererar med adjektivet *gott* i nästföljande sats. Istället är det rimligare att anta att runföljden **hialms : kunnā : halt...** ingår i en huvudsats syntaktiskt avskild från runföljden **...mip̃ : ka...**, vilken snarare torde hänga ihop (syntaktiskt och/eller semantiskt) med avslutande *Gott orð bar* '(Han) hade ett gott rykte'.

Själva runföljden **halt...** medger i sig inte särskilt många tolkningsalternativ. Utöver en form av namnet *Halfdan*, såsom diskuterats ovan, är den starkaste kandidaten infinitiv av verbet *halda* 'hålla'. Eftersom verbformen *kveðsk* 'säger sig', som inleder denna huvudsats, kräver ett verb i infinitiv, förefaller det inte helt orimligt att tänka sig att det är just infinitivformen *halda* det rör sig om här. Verbet kan i fornvästnordiska ha betydelsen 'bevara' (jfr Fritzner 1886–1896, 1: 693 f.), och det är lockande att i så fall se *Hialms Gunna* som objekt till detta *halda*, och att satsen i sin helhet då ska ha varit något i stil med *Kveðsk Hialms Gunna hald[a ī minnum]* '(Stenen) säger att den ska bevara Hjalms Gunne i (människors) minnen'. Möjliga paralleller till en sådan formulering kan med lite god vilja hittas i den fornvästnordiska litteraturen, t.ex. i *Óláfs saga Tryggvasonar* enligt *Flateyjarbók* (1: 514): *byskup fann ... at hann munde j minne hafa fest ok hiartaliga halldit þat er hann hafde talat* 'biskopen noterade att han kunde ha fäst och hjärtligen hållit i minnet det som han hade sagt'. I runmaterialet finns inga tydliga paralleller, även om det i sammanhanget kan vara intressant att lyfta fram U 114 Runby, vars inskrift avslutas med *Þæt skal at minnum manna, meðan mænn lifa* 'Detta skall vara till minne av männen, så länge människor leva'.

Runföljden **halt...** utgör slutet på den yttre slinga som omgärdar hela stenytan. Jag förmodar dock att denna slinga ursprungligen hängt samman med den bågformade slingan högst upp på stenen, vilket innebär att den lakun som uppstår efter **halt...** sträcker sig ända till den bågformade slingans runor **...mip : ka...** Förutsatt att inskriften är författad på vers, vore det (som nämnts ovan) mindre sannolikt att den sats som börjar med *Kveðsk Hialms Gunna* hänger ihop med runföljden **...mip : ka...**, medan den avslutande satsen *Gott orð bar* '(Han) hade ett gott rykte' står helt självständig. Om vi börjar med runföljden **...mip**, så är alternativen egentligen ganska begränsade. Troligtvis har vi att göra med antingen ackusativ singular av ordet *smiðr* 'smed' (eller av mansnamnet *Smiðr*) eller prepositionen *með* 'med, bland', alternativt subjunktionen *með(an)* 'medan, så länge'. Sistnämnda alternativ skulle i och för sig, med ledning av den eventuella parallellen i U 114, kunna ge den tilltalande tolkningen *með gau[utar lifa]* 'så länge götar lever', som fortsättning på föregående sats. Förutom nyss nämnda U 114, kan här även åberopas U 323 Sälna som uppvisar formuleringen *með aldr lifir* 'medan människor finnas'. Hela satsen skulle i så fall lyda *Kveðsk Hialms Gunna hald[a i minnum] með ga[utar lifa]* '(Den) förkunnar att den ska bevara Hjalms Gunne i (människors) minnen så länge götar lever'. Här stöter vi dock återigen på problemet att *með ga[utar lifa]* inte hänger ihop med den efterföljande satsen *gott orð bar* '(han) hade ett gott rykte', samtidigt som jag antar allitteration mellan *gautar* och *gott*.

Om vi i stället utgår från att **...mip : ka...** hänger ihop med avslutande *gott orð bar* '(han) hade ett gott rykte', så förväntar vi oss snarare att även **...mip : ka...** ska tolkas som någon form av positivt utlåtande om den dode. Utifrån de användningar av ordet som förekommer på runstenar i övrigt skulle man kunna tänka sig t.ex. *[(hann) var bæztr] með ga[utum]* 'han var bäst bland götar' (i analogi med formuleringen *bæzt með aldum* 'bäst bland människor' på Vg 67). Tänkbart vore det också med en formulering i stil med *[(hann) var (farinn)] með Ga[uti]* 'han var (på färd) med Göt'. Paralleller till sistnämnda formulering återfinns som bekant på Ingvarsstenarna (t.ex. Sö 107), men ett exempel på just namnet *Göt* finns möjligen på Sö 14 Gåsinge kyrka (*Væit iak, þæt var Svæi[nn] vestr með Gauti* 'Jag vet att Sven var västerut med Göt'; eventuellt kan det här dock röra sig om en felskrivning för *Knūti*).

Den lodräta slingan i stenens mitt ska förmodligen ses som inskriftens avslutning. Enligt min tolkning bildar slingans **kut : urp : bar** en separat huvudsats: *Gott orð bar*. Ordet *gott* är neutrum singular av *gōðr* 'god', *orð* är helt enkelt ordet för 'ord', här dock i betydelsen 'rykte' (jfr Heggstad

et al. 2008, 471), och *bar* tolkas som preteritum tredje person singular av verbet *bera* 'bära', här i den av Fritzner (1886–1896, 1: 127) angivna bemärkelsen 'have noget som sig tilhørende'. Sammantaget översätts då *gott orð bar* som '(han) hade ett gott rykte' (där Hjalms Gunne får ses som underförstått subjekt i satsen). Tanken att *gott orð* kan ha haft betydelsen 'gott rykte' i runsvenska får också stöd i det fornvästnordiska *fekk gótt orð* 'fick ett gott rykte' (jfr Fritzner 1886–1896, 2: 897).

Avslutande diskussion

Med tanke på att uppskattningsvis en tredjedel av Vg 199 i nuläget saknas, måste mycket i min tolkning ses som osäkert och spekulativt. Tolkningen av **hir-- : s...a** som *hēr[si] s[ta]nd[a]* 'stå på denna plats' bygger till stor del på suppling från DR 131. Med tanke på att just den del av stenen där dessa två ord återfinns är den kanske allra mest svårlästa får nog detta ändå betraktas som en rimlig lösning, samtidigt som det förutsätter att Sven B. F. Janssons läsning av runföljden **s...a** som **suṇa** är felaktig. Runföljderna **halt...** och **...mip : ka...** är omöjliga att ge någon definitiv tolkning. Att det bakom runföljden **halt...** döljer sig en infinitivform *halda* 'bevara' är, så vitt jag kan bedöma, klart troligt. Att detta verb ska ha följts av en formulering som *ī minnum* 'i (människors) minnen', alternativt något i stil med *ī rūnum* 'i runor' eller kanske *ā steini* 'på stenen' förblir ren spekulatation. Här saknas helt enkelt tydliga paralleller i det övriga runstensmaterialet. Samma sak gäller de ovan diskuterade tolkningsförslagen av **...mip : ka...**, t.ex. *[(Hann) var (farinn)] með Ga[uti]* 'Han var (på färd) med Göt'. Vad vi med säkerhet kan konstatera är att Vg 199 innehåller formuleringar som tycks sakna direkta motsvarigheter bland vikingatida runinskrifter.

För att tolkningen som helhet ska fungera krävs förutom de språkliga och innehållsliga komponenterna även att de rekonstruerade partierna faktiskt får plats på den del av stenen som saknas. Stenen bär tydliga likheter med framför allt Vg 179 Lillegården samt med ytterligare ett antal västgötska inskrifter, vilka Wideen (1955, 153–156) med en samlingsbeteckning benämner som "Smula-gruppen". Utifrån jämförelsen med Vg 179 har jag dristat mig till att skissa upp ett rekonstruktionsförslag av Vg 199, vilket kan ses i fig. 2.

Oavsett hur mycket av tolkningen som är riktigt, torde det åtminstone kunna betraktas som säkerställt att Vg 199 har språklig innebörd, och detta i sig är nog att betrakta som det enskilt viktigaste resultatet av min analys. Dessutom bör det vara ställt bortom rimligt tvivel att inskriften, oavsett

Fig. 2. Rekonstruktionsförslag av Vg 199. Notera att skissen även innehåller osäkert lästa runor. För de inkompleta runföljderna **halt...** respektive **...miþ : ka...** har jag här utgått från en av flera möjliga läsningar, nämligen **halta : i : minum : uar : farin : miþ : gauti**.

hur den ska tolkas, är formulerad på ett sätt som ger den en särställning bland vikingatida runinskrifter i Västergötland. Anmärkningsvärt är för det första att inskriften tycks sakna resarformel, något som tyder på att Vg 199 ursprungligen kan ha ingått i ett parmonument tillsammans med ytterligare en sten där dessa två stenar tillsammans ursprungligen innehållit en sammanhängande text. Syftet med inskriften på Vg 199 tycks vara att för eftervärlden bevara hågkomsten av Hjälms Gunne, och till sitt innehåll påminner Vg 199 om en typ av versifierade avslutningar som återfinns i ett antal danska runinskrifter, bl.a. DR 131 och DR 40 Randbøl (jfr Moltke 1976, 152; Naumann 2018, 70 f., 78 f.). Även Vg 199 förefaller vara formulerad på vers, och detta antagande har även varit till hjälp för min tolkning av inskriften. Inskriften innehåller sex korttrader som allittererar parvis enligt principerna för versmåttet *fornyrðislag*. Nedan följer en uppställning av inskriften där allitterationen mellan versparen markeras

med fetstil och metriskt tryck anges med ' (jfr t.ex. Nielsen 1983, 182). (Jag har här valt en av tolkningsmöjligheterna för runföljderna **halt**... respektive ...**ṁiþ** : **ka**..., jfr rekonstruktionsförslaget i fig. 2.)

[*Stæinn*] *kveðsk* 'hēr[si]
 's[*tand*]a 'længi.
Kveðsk 'Hialms 'Gunna
 'hald[a ī 'minnum.
 Var 'farinn] með 'Ga[uti],
 'gott orð 'bar.

Som framgått tidigare antar jag att inskriften har inletts med ordet *stæinn* 'stenen', vilket allittererar med *standa* 'stå'. I normalfallet allittererar konsonantklustret *st-* endast med sig själv och vi förväntar oss således inte alliteration mellan exempelvis *st-* och *s-* (se Hübler 1996, 31). Här blir alltså alliterationen ytterligare ett argument för att anta att det är ordet *standa* som döljer sig bakom den svårlästa runföljden **s...q**, eftersom det innebär alliteration med ordet *stæinn*. I övrigt antar jag att inskriften uppvisar alliteration mellan orden *Hialms* och *halda*, samt mellan *gott* och det ord som ska utläsas ur runföljden **ka**..., där **k**-runan alltså (om resonemanget är riktigt) måste ha betecknat fonemet /g/.

Avslutningsvis kan konstateras att den tolkning av Vg 199 som jag presenterat i denna artikel också kan bidra till ny kunskap om runsvenskt språk samt i någon mån även om vikingatida samhällsförhållanden. På det språkliga planet är det framför allt förekomsten av *sk*-suffixet som ändelse i mediopassiv (i ordet *kveðsk*) som eventuellt förvånar. Ändelsen har ofta framhävts som ett typiskt västnordiskt drag (i motsats till östnordiskans *s*-suffix; se Noreen 1913, 18), och är förhållandevis sällsynt i svenska runinskrifter (två belägg: Hs 7 samt den försvunna †Sm 46), medan den dock tycks ha varit vanligare i Danmark (två fall av två möjliga: DR 66 och DR 131).

Förekomsten av *sk*-suffixet, i tillägg till parallellerna mellan Vg 199 och DR 131 i övrigt, tyder också på täta kulturella förbindelser mellan Västergötland och Jylland under vikingatiden (jfr Löfving 1986; Hyenstrand 1989, 16, 18). Likheten mellan Vg 199 och DR 131 är allra mest slående i formuleringen *Stæinn kveðsk hērsi standa længi* som, om min föreslagna tolkning är riktig, återfinns i båda inskrifterna. (Det bör dock framhållas att likheten med DR 131 också i viss mån har fungerat som utgångspunkt för min tolkning av Vg 199.) De båda inskrifterna är dock i övrigt långt ifrån identiska, och det kan alltså knappast handla om att ristaren av den ena stenen plagierat inskriften på den andra. Något slags samband

(direkt eller indirekt) inskrifterna emellan får nog ändå förmodas. För att få klarhet i den frågan krävs dock antagligen att vi hittar den resterande delen av Vg 199, samt dess eventuella parsten.

Författarens tack

Denna artikel innehåller en vidareutveckling av resultaten från min magisteruppsats (Valdeson 2014). Ett stort tack riktas till Henrik Williams och Magnus Källström. Det var Williams som i ett tidigt skede gjorde mig uppmärksam på parallellen mellan Vg 199 och DR 131 och som även tillsammans med artikelförfattaren utförde den fältundersökning av stenen som ligger till grund för den läsning som presenterades i magisteruppsatsen. Källström har bidragit med ytterligare iakttagelser vilka föranledde en gemensam fältundersökning i juni 2020. Med utgångspunkt i denna fältundersökning har läsningen förändrats något från den som lades fram i magisteruppsatsen och som en följd av detta har även tolkningen modifierats. Ett varmt tack riktas även till de två anonyma granskare som med sina kloka synpunkter avstyrat mig från flera potentiella fallgropar.

Bibliografi

- ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
Danmarks Runeindskrifter. Av Lis Jacobsen och Erik Moltke. 3 vol.: *Text; Atlas; Registre*. København, 1941–1942.
- DR + nr = inskrift publicerad i *Danmarks Runeindskrifter*.
- Flateyjarbók*. Utg. av Guðbrandur Vigfússon och C. R. Unger. *Flateyjarbók: En samling af norske konge-sagaer med indskudte mindre fortællinger om begivenheder i og udenfor Norge samt annaler*. 3 vol. Christiania, 1860–1868.
- FMIS = Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (Fornsök). <https://app.raa.se/open/fornsok/>
- Fritzner, Johan. 1886–1896. *Ordbog over det gamle norske Sprog*. 2 utg. 3 vol. Kristiania.
- Heggstad, Leiv, Finn Hødnebo och Erik Simensen. 2008. *Norrøn ordbok*. 5 utg. Oslo.
- Hellberg, Lars. 1978. "Schwedische Ortsnamen und altwestnordische Dichtersprache." I *The Vikings: Proceedings of the Symposium of the Faculty of Arts of Uppsala University, June 6–9, 1977*, red. Thorsten Andersson och Karl Inge Sandred, 67–77. Symposia Universitatis Upsaliensis annum quingentesimum celebrantis, 8. Uppsala.
- Hs + nr = runristning med nummer i Marit Åhlén, "Runinskrifter i Hälsingland", *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 27 (1994): 33–50.
- Hübler, Frank. *Schwedische Runendichtung der Wikingerzeit*. Runrön, 10. Uppsala.

- Hyenstrand, Åke. 1989. *Sverige 989: Makt och herravälde*, vol. 1. Stockholm Archaeological Reports, 24. Stockholm.
- Källström, Magnus. 2012. "Binamn på vikingatida runstenar: Hur vanliga är de och varför finns de där?" I *Binamn: Uppkomst, bildning, terminologi och bruk: Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010*, red. Staffan Nyström (huvudredaktör), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman och Per Vikstrand, 65–88. NORNA-rapporter, 88. Uppsala.
- Löfving, Carl. 1986. "Var Knut den store kung även över Västergötland? Ett diskussionsinlägg." *Västergötlands fornminnesförenings tidskrift* 1986: 168–175.
- Moltke, Erik. 1976. *Runerne i Danmark og deres oprindelse*. København.
- Naumann, Hans-Peter. 2018. *Metrische Runeninschriften in Skandinavien: Einführung, Edition und Kommentare*. Tübingen.
- Nielsen, Niels Åge. 1983. *Danske runeindskrifter: Et udvalg med kommentarer*. København.
- Noreen, Adolf. 1913. *Geschichte der nordischen Sprachen, besonders in altnordischer Zeit*. 3 uppl. Strassburg.
- Samnordisk runtextdatabas. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. <http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm>
- Sm + nr = inskrift publicerad i *Smålands runinskrifter*, d.v.s. SRI, 4.
- SRI = *Sveriges runinskrifter*. Olika författare; publicerade av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vol. hittills. Stockholm, 1900 ff.
- SRI, 3 = *Södermanlands runinskrifter*, av Erik Brate och Elias Wessén (1924–1936).
- SRI, 4 = *Smålands runinskrifter*, av Ragnar Kinander (1935–1961).
- SRI, 5 = *Västergötlands runinskrifter*, av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström (1940–1970).
- SRI, 6–9 = *Upplands runinskrifter*, av Elias Wessén och Sven B. F. Jansson (1940–1958).
- Sö + nr = inskrift publicerad i *Södermanlands runinskrifter*, d.v.s. SRI, 3.
- U + nr = inskrift publicerad i *Upplands runinskrifter*, d.v.s. SRI, 6–9.
- Valdeson, Fredrik. 2014. "Vg 199 Norra Lundby: Ett förslag till tolkning." Magisteruppsats, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Vg + nr = inskrift publicerad i *Västergötlands runinskrifter*, d.v.s. SRI, 5.
- Västergötlands runinskrifter* = SRI, 5.
- Wideen, Harald. 1955. *Västsvenska vikingatidsstudier: Arkeologiska källor till Vänerområdets kulturhistoria under yngre järnålder och äldsta medeltid*. Göteborgs arkeologiska museum, Skrifter, 2. Göteborg.

English summary

Vg 199 Norra Lundby: A proposed interpretation

The Viking Age runestone Vg 199 was discovered in 1956. Since its discovery, no serious attempt has been made to interpret it, and the Scandinavian Runic Text Database even labels it a “nonsense” inscription. In this paper, I propose an interpretation of the inscription, based on a new reading, which differs in part from the one presented in *Sveriges runinskrifter* (SRI, 5: 132 f.).

Since parts of the surface are badly damaged, many of the runes are difficult to read. A further complication is the fact that the top of the stone (approximately one third) is missing. The inscription consists of three runic bands, of which two almost certainly originally formed part of one long cohesive band. The inscription is carved in long-branch runes and a colon-like symbol is consistently used to mark the separation between words. My reading of the inscription is presented below.

...kuisk : hiṛ-- : s...ǫ : liki : kuisk : hialms : kuṇa : haṭt...

...ṁip : ka...

kuṭ : uṛp : bar :

The inscription on Vg 199 bears a strong resemblance to side *b* of the Jutlandic stone DR 131 Års. The relevant part of the inscription on DR 131 reads *Stæinn kveðsk hērsi standa længi. Sār Valtōka varða næfni* ‘The stone proclaims that it will long stand here. It will name Valtōki’s cairn’. As seen below, my interpretation of the Vg 199 inscription begins in exactly the same way as side *b* of DR 131. I believe Vg 199, like this part of DR 131, is written in verse. My interpretation of the inscription is presented below, along with an English translation.

[*Stæinn*] *kveðsk hēr[si] s[tand]a længi. Kveðsk Hialms Gunna hald[a ...] ...*
ṁip : ka... ... *Gott orð bar.*

‘The stone proclaims that it will long stand here. (It) proclaims that it will preserve Hialmr’s Gunni ... **...ṁip : ka...** ... (He) had a good reputation.’

I assume that the subject of the verb *kveðsk* ‘proclaims’ in the first sentence is *stæinn* ‘the stone’ (as in DR 131), and that this word was located in the part of the stone that is now lost. The runic sequence **liki** is interpreted as the adverb *længi* ‘long’, in accordance with the similar wording in DR 131. The two words between *kveðsk* and *længi*, **hiṛ--** and **s...ǫ**, are interpreted on the basis of the parallelism with DR 131 as *hēr[si] s[tand]a* ‘stand here’.

The next sentence in the inscription repeats the finite verb *kveðsk* ‘proclaims’ from the beginning of the inscription. Here, the subject is omitted, but the word *stæinn* ‘stone’ is presumably the implied subject

of the sentence. The following sequence, **hialms : kṡṡa**, is interpreted as *Hialms Gunna*, i.e. the oblique form of the masculine name *Gunni* with a prefixed patronymic (genitive form of the masculine name *Hialmr*). This is presumably the name of the person in whose memory the stone was raised. I consider *Hialms Gunna* to be the object of the verb *hald[a]* ‘preserve’. After the runes **halṡ...**, a substantial part of the inscription is missing. I assume that the sentence beginning with *Kveðsk Hialms Gunna hald[a]* continues with one or two words (in line with the metrical composition). These words could, for example, have been *ī minnum* ‘in (people’s) memories’, or perhaps *ī rūnum* ‘in runes’, and the whole sentence may have been something like *Kveðsk Hialms Gunna hald[a ī minnum/rūnum]* ‘(It) proclaims that it will preserve Hialmr’s Gunni in (people’s) memories/in runes’.

I further assume that the runes **...ṡiṡ : ka...** constitute part of a separate sentence containing information about *Hialms Gunni*. Two possible interpretations would be *[(Hann) var bæztr] með ga[utum]* ‘He was the best of Geats’ or *[(Hann) var (farinn)] með Ga[uti]* ‘He travelled with Gautr’. It is in any case reasonable to presume that the *k*-rune in **ka...** represents the phoneme /g/, as that would allow for alliteration with the word *gott* in the following sentence (see below).

The last runic sequence of the inscription, **kṡṡ : ṡrṡ : bar :**, is interpreted as *gott orð bar* ‘(he) had a good reputation’. There is again no explicit subject of the sentence, but I assume the subject should be understood to be *Gunni*, i.e. the person commemorated by the stone. The word *orð* ‘word’ is here taken to mean ‘reputation’, a reading that finds parallels in Old West Norse (Fritzner 1886–1896, 2: 897). The word *bar* is the third person preterite singular of the verb *bera* ‘carry’.

Although the interpretation offered here must be received with caution, it demonstrates that Vg 199 does indeed carry linguistic meaning. The fact that the inscription lacks a memorial formula suggests that Vg 199 might originally have been part of a larger monument with an accompanying stone. As already stated, the inscription was most likely composed in verse, with alliteration between *[stæinn]* and *s[tand]a*, *Hialms* and *hald[a]* as well as between **ka...** and *gott*.

The parallelism between Vg 199 and DR 131 is reminiscent of the previously established resemblances between the runic inscriptions Vg 112 Ås and Vg 40 Råda and the Jutlandic inscriptions DR 127 Hobro and DR 66 Aarhus 4, respectively. The recurring lexical parallels between runic inscriptions in Västergötland and Jutland suggest close cultural ties between these two regions during the Viking Age.